

De Tamási hangja mentes mindennemű szentimentalizmustól, tisztán szól, egy pillanatra sem csuklik meg. Hangja nem a búcsúzóé. Hasonlóképp nincs törés a stílusban sem. Az átmenetek nesztelenek és finomak, bizonyára azért is, mert e könyv nem tollal írott, hanem a tollba mondott élőbeszéd szülötte.

Ír a pályatársairól, barátairól és ír mindazokról, akikkel valami úton-módon, netán véletlen folytán összetalálkozott. Legmegkapóbb, amit Nyíró Józsefről mesél. Nyíró a barátja volt, sőt Tamási kezdetben — az első „virtusból fogant” novella világra jöttékor — még mesterét látta benne. A baráti kötelek később Nyíró féltékenysége miatt végképp megbomlott; épp itt van írva hogyan és miként. A történetet olvasva azonban úgy érezzük, ez az emlék sem eléggé keserű, hogy meg ne szépüljön az idő és feledés távlatában — Tamási nem akar követ dobni senkire. És sorolhatnánk számtalan ismert nevet, arcokat idézhetnénk, melyek, ha rövid időre is, de felmerülnek: Áprilyét, Németh Lászlót, Karinthyét. Nagy Imréről a székely festőművészlőről ez egyszer ő fest portrét.

Van a *Vadrózsa ágának* néhány igen fontos sora. Jobbára vallomások ezek művészi erőfeszítéseiről, költői világképéről — mint egy utolsó lehetőség és kísérlet —, hogy megmutassa magát. Szólnia kell az Ábelről, melyben fogadalmat tett, hogy mindvégig a szegények zászliját hordozza, a Jégtörő Mátyásról, költészetének legkedvesebb, legféltettebb gyermekéről, melynek valamennyi lapját átíratja a lélek vándorlásába és nemesedésébe vetett szilárd és mélységes hite. Feltett szándéka volt, hogy korának problémáit, a társadalmi szintű kérdéseket épp úgy megfelelő formába öntse, mint az egyénit, „a költői szárnyalás misztikumát”. Mindazonáltal hűzódott attól, hogy a zárt székely világ egyedül lefoglalja érdeklődését. Titkokat akart feltárni és megfajteni, megragadni az általános emberit a legkülönfélébb, de legmegfelelőbbnek tartott eszközzel, hol a realizmus tárgyilagosságával, hol pedig a mese-szerűség és metafizika káprázatával. Vagy ahogy maga mondja: „... az éret vagyok pen-nás ember, hogy a földi élet rejtelmes dolgait igyekezzem megmagyarázni.”

Rendhagyó könyv a *Vadrózsa ága* végül is, mert befejezetlen. Az utolsó lapokon még egyszer magasra csap a láng, az utolsó lapok igazi irodalmi remekelés. Hiteles tablót rajzol pesti íróbarátairól, a Centrál-kávéház törzstagjairól. Az idő tájt a Centrál a „népi írók” főhadiszállása. Mindegyikről mond valamit, — egy markáns jelző, egy testes hasonlat, egy félmondat erejéig. Nem szeretne megfeledkezni senkiről. A névsor Sárközi Györggyel zárul, majd a kézirat megszakad. 1966. május 26-án meghalt.

Réti Tamás

Mályuszné Császár Edit: Színháztörténetünk társadalomtörténeti összefüggései. Színházszociológiai vázlatok. Bp. 1965. Színháztudományi Intézet. 108 l. (Színházi Tanulmányok, 12)

Ez a vékony, sokszorosított füzet azok közé az írások közé tartozik, amelyek többet adnak annál, amit a címük és külsejük ígér.

Színháztörténeti vázlatokat ígér az alcím, s az előszó világosan körvonalazza a szerző célját: „A következő néhány lapon, egy-két év kutatói tapasztalatára támaszkodva, azt szeretném nem meghatározni, hanem csak *felvázolni*, milyen forrásanyagunk maradt nekünk ahhoz, hogy a hivatásos, tehát a ma is funkcionál színjátszástípus színpadi produkcióit száz hetvenöt évre visszamenőleg megkísérelhessük felidézni.” A cél kitűnéséig gyors és biztos terepszemle követi: „Csak avval számolhatunk amink van. Drámai szövegek és szöveg-módosulások, a nyelv változásainak észrevehető jegyei egy-egy kézíratos sűgőpéldányban, vagy egy-egy hanglemez segítségével, száz-százhusz éves színpadvázlatok, igen kevés, úgyszólván semmi korai színpadkép, kevés korai jelmezkép, a XIX. század vége felé egyre gazdagabb patakként áradva; kevés, de jó történeti és kritikai irodalom — ez az, amit itt, ebben a tipikus közép-európai országban Európa színházi életének rekonstrukciójához hozzáadhatunk.”

A szerényeit és az okos biztonság az első két tulajdonság, ami — a *téma* érdekességén túl — bizalmat ébreszt bennünk a szerző iránt. S aztán egyre fokozódó örömmel olvasuk az egymást követő fejezeteket. Az első a drámai szöveg rekonstrukciójának lehetőségeit és fontosságát latolgatja. Mi a társadalmi rezonanciája egy szípadai műnek megszületésekor, s hogyan változik az az idők során? Mit húznak, s mit hangsúlyoznak jó szereplővel vagy nyelvi átalakítással a színpadi hatás érdekében vagy a cenzúra óhaja szerint? Shakespeare-től Katonáig és Vörösmartyig, Bessenyeitől és Kisfaludytól Zschokkeig sok drámaíróval találkozhatunk itt, szokatlan, de hallatlanul érdekes módon szinte a színpadok mögül pillanthatunk rájuk, illetőleg műveikre. A látvány annyira színes, hogy elfelejtjük a kalauzt dicsérni. Csak a fejezet végén eszmélünk rá, hogy tizennyolc lapon mennyi mindent elmondott — mérsékléssel, a bravúr igénye s a felelőtlenség kockázata nélkül. Annak az „egy-két évnek” kutató tapasztalata” nagyon gazdag lehetett, s nagyon intelligens látás fényében rendeződött! Mondatok fogalmazódnak előttünk, majdnem a színház rendezői zsargonában, a tanulmány- vagy az esszéírás irodalmi szintjének igénye nélkül, de bátran és találoán helyre rakva sok mindent, amire tanulmány- és esszéírók annyi és annyi meddő szót paza-

roltak. A szerző dicsérete itt visszafordul: az elért eredmény nemcsak személyes kvalitásait, hanem szemléletmódjának jogosultságát és termékenységét is igazolja.

A következő fejezetek a színpadi szövegmondás felidézéséről, a színpad rekonstrukciójának lehetőségeiről, a színészi játék rekonstrukciójáról s a nézőkről szólnak, — „akikért minden történik”. A tanulmányt gazdag jegyzetanyag, német és orosz nyelvű rezümé teszi teljessé. Az egész művet egyre növekvő érdeklődéssel olvastuk, bár írója sosem alacsonyodik oda, hogy szenciót keressen, vagy akár szándékosan meglepni akarjon.

A kis füzetnek az irodalomtörténetész számára szóló lelkiismeretmózdító tanulsága az utolsó lapokon fogalmazódik meg: „Aki nem méri fel a színház és irodalom szoros összefüggéseit, márpedig ezt senki sem teheti, ha nem ismeri alaposan a magyar társadalom és színháztörténetet, nem fog megérteni egész sor irodalmi jelenséget. . . . Torz, sőt néha komikus lesz az az írói arckép, amit anélkül készítenek egy drámairól, vagy kritikusról, hogy tudnák: mik egy egykorú színpadi produkció objektív felvételei.” (82–84.) Ma divat és korszerűséglet komplex módszerrel — zenével, képzőművészettel való kapcsolatban — vizsgálja az irodalmat (ezt a komplex módszert a szerző színháztörténeti kutatásaiban is érvényesíti!) hogyan kellene épp a színpadra jobban figyelni, hisz minden művészet közül épp a színjátszás tart legszorosabb kapcsolatot az irodalommal — sokszor egyenes kaput képezve irodalom és társadalom, alkotó művész és alkotást inspiráló, arra rezonáló közönség között!

Jelenits István

Bibliografia przekładów z literatury węgierskiej w Polsce 1918—1960. Cz. II. Warszawa 1967. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego 151 l.

A varsói egyetem magyar filológiai katedrájának munkaprogramja előirányozta a magyar irodalom lengyelországi fogadtatása, ill. a magyar irodalom iránti érdeklődés történetének földolgozását. Ennek kezdő lépéseként a magyarról lengyelre fordított irodalmi anyag bibliográfiai fölmérését kell elvégezni. A bibliográfiai gyűjtés két részre tagolódik; az első (hosszabb időt igénylő) szakasz a fordítási irodalom kezdeteitől 1918-ig tart, s kiadása későbbre húzódik. Egyelőre a munka második része, az 1918-tól 1960-ig terjedő bibliográfia készült el és jelent meg. A téma irányítói Jan Reychman és Csapláros István; a dicséretre méltó gyűjtő és szerkesztői mun-

kát Andrzej Seiroszewski végezte Jan Slaski közreműködésével.

Ismerünk már különféle részlet-bibliográfiákat, egyes írókra vonatkozó tájékoztatókat de a téma egészéről nincs képünk. Az összkép a jelenlegi publikáció adatai alapján rendkívül tanulságosnak ígérkezik, megmutat értékrendbeli arányokat, fényt vet bizonyos hiánynokra, torzulásokra és aránytalanságokra. Részletekbe még nem bocsátkozhatunk, mert a közzétett anyag is csak részeredmény, s lényegében négy évtized fordítástermését regisztrálja.

Ez a kötet elsősorban a modern, főleg a két világháború közötti magyar irodalom szempontjából tartalmaz érdekes információkat, továbbá a felszabadulás utáni másfél évtized irodalmi fordításairól ad áttekintést. Ez a kép még kiegészülhet a jelen évtized újabb eredményeivel, s így előnyére változhat. Mégis keveselhető annak az irodalmi anyagnak a volumene és részben minősége, amely a legújabb magyar irodalomból a fordítások révén ismertté vált a lengyel olvasóközönség előtt. Nem fontos előhozakodni első-, másod- vagy harmadrendű kategóriába sorolható nevekkel, sem pedig statisztikai adatok halmazával. Biztató, hogy József Attila költészetéről két válogatás (77 versford.) jelent meg; Ady is elérhető önálló kiadványban (70 egység). Áprily Lajos költészetét is megismerhették (37), de már csekély a száma Babits (5), Kassák (9), Kosztolányi (4), Szabó Lőrinc (3), Illyés (7) lefordított verseinek. Juhász Ferenc-től (3), Simon I. (1), Benjámín L. (5), Nagy Lászlótól egy sem. A modern magyar próza-irodalom fordítása terén sem vigasztalóbb a helyzet.

A klasszikus magyar irodalom fordítására vonatkozó bibliográfiai adatok még szaporodni fognak. Eddig Petőfi áll az élen két válogatott kiadással (132 versford.), Arany (10) és Vörösmarty (8) messze mögötte; nem is szólva olyanokról, mint Kölcsey (2), Batsányi (2), Berzsenyi (3), Csokonai (2), Balassi (2), s Zrínyiből egy töredék. Madách drámai költeményének már megszületett (1960) a lengyel fordítása. A prózában Jókai nagy népszerűségére, Gárdonyi és Mikszáth elbeszéléseinek kedvelésére lehet következtetni. Őket követik Móra és Móricz.

Vannak ugyan szép eredmények, de elképesztőek a hiánynok. S vajon kedvezőbb volna-e a kép, ha a lengyel irodalom magyarországi fordítás- és kiadástörténetét vennénk szemügyre? Lengyel kollégáink szorgalmas munkája időszzerű kérdésekre, nagy adósságokra és eljövendő feladatokra irányítják figyelmünket. Kölcsönösen sokkal többet kell tennünk, a két baráti nép klasszikus irodalmának és szocialista kultúrájának megismertetése érdekében.

Hopp Lajos